

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร
(Executive Summary)

โครงการศึกษาโอกาสและผลกระทบจากการทำ FTA ของไทย
ที่มีต่อสาขาการเกษตร ระยะที่สอง

เสนอ

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

จัดทำโดย

ศูนย์วิจัยเศรษฐศาสตร์ประยุกต์
คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

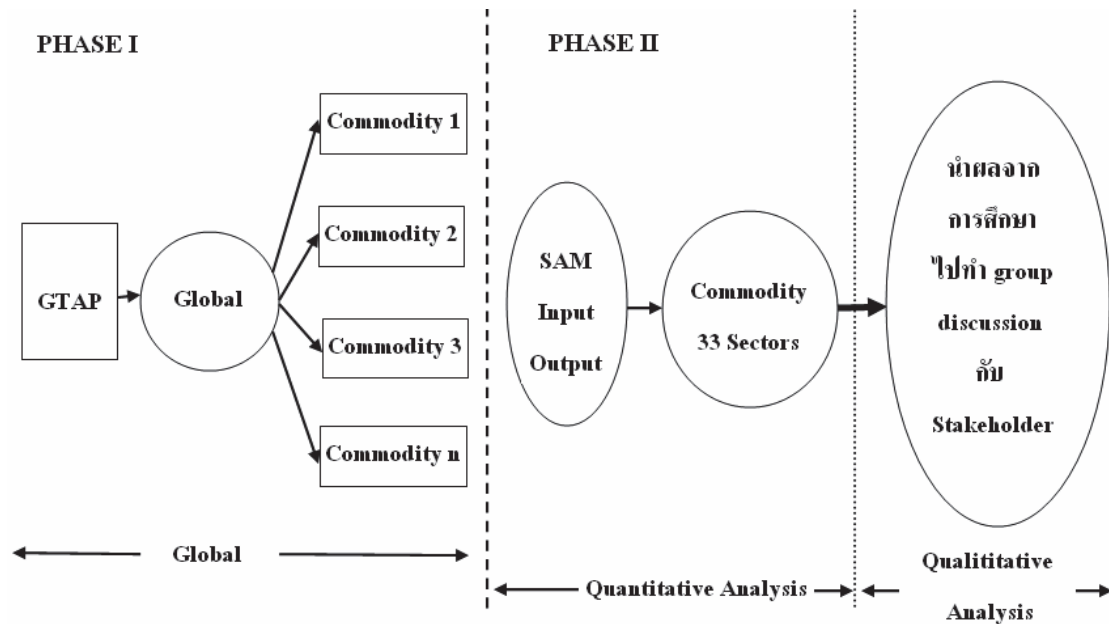
สิงหาคม 2551

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

โครงการศึกษาโอกาสและผลกระทบจากการจัดทำ FTA ของไทยที่มีต่อสาขาเกษตรระยะที่สอง สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรได้มอบหมายให้ศูนย์วิจัยเศรษฐศาสตร์ประยุกต์ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ดำเนินการศึกษาต่อเนื่องจากการศึกษาผลกระทบจากการจัดทำ FTA ของไทยที่มีต่อสาขาเกษตรซึ่งได้ทำการศึกษาไว้แล้ว โดยมีวัตถุประสงค์ของโครงการคือ 1) ศึกษาผลกระทบทางเศรษฐกิจและความสามารถในการแข่งขันในรายการสินค้าเกษตรที่ได้รับผลได้ผลเสียจากการจัดทำ FTA ของไทยในเชิงปริมาณและคุณภาพ 2) ศึกษาโอกาสและผลกระทบเชิงปริมาณและคุณภาพจากการจัดทำ FTA ของไทยที่มีต่อครัวเรือนเกษตรกร 3) จัดสร้างฐานข้อมูลที่แสดงโครงสร้างและความสัมพันธ์ระหว่างภาคการผลิตและครัวเรือนเกษตรกรในระบบเศรษฐกิจของไทยและ 4) เสนอแนะแนวทาง มาตรการ/โครงการ ในการปรับตัว/ปรับโครงสร้างการผลิตของเกษตรกรรายย่อย รวมถึงข้อเสนอแนะหลักเกณฑ์และแนวทางการชดเชยผลกระทบที่ได้รับ

การศึกษานี้ได้กำหนดกรอบโดยแบ่งภาคการผลิตสินค้าเกษตรออกเป็นจำนวน 33 สาขาการผลิต และแบ่งภาคครัวเรือนเกษตรกรแยกตามชั้นรายได้จำนวน 5 ระดับ ได้แก่ ชั้นรายได้ที่ 1 รายได้เฉลี่ยของประชากร 723 บาท/คน/เดือน ชั้นรายได้ที่ 2 รายได้เฉลี่ยของประชากร 1,217 บาท/คน/เดือน ชั้นรายได้ที่ 3 รายได้เฉลี่ยของประชากร 1,762 บาท/คน/เดือน ชั้นรายได้ที่ 4 รายได้เฉลี่ยของประชากร 2,612 บาท/คน/เดือน และชั้นรายได้ที่ 5 รายได้เฉลี่ยของประชากร 7,049 บาท/คน/เดือน

สำหรับกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์โอกาสและผลกระทบจากการจัดทำ FTA ของไทยที่มีต่อสาขาเกษตรทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ได้ใช้ข้อมูลโครงสร้างเศรษฐกิจจากตารางปัจจัยการผลิตและผลผลิตปี 2543 (Input-Output Table 2000) นำมาปรับปรุง และจัดทำตารางเมตริกซ์บัญชีสังคม (Social Accounting Matrix: SAM) เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ผลกระทบจากการทำข้อตกลง FTA ต่อกลุ่มสินค้าและสินค้ารวมกับการสำรวจภาคสนามของเกษตรกรตามกลุ่มสาขาการผลิตที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบและพฤติกรรมการผลิต ทักษะคิด ความรู้และความเข้าใจที่มีต่อข้อตกลง FTA ตามแต่ละกลุ่มสาขาการผลิต โดยใช้ Contingency Table และสถิติโลจิสติกส์ รวมถึงแบบจำลองโลจิสติกส์ (Logit Model) เป็นเครื่องมือเพื่อทำการวิเคราะห์ผลที่มีความเชื่อมโยงต่อกัน ดังกรอบแนวคิดดังนี้

Project Framework: โครงการศึกษาโอกาสและผลกระทบจากการจัดทำ FTA ของไทยที่มีต่อสาขาเกษตร

ผลการศึกษา สรุปได้ ดังนี้

1. โครงสร้างเศรษฐกิจไทย ยังคงเป็นสาขาการผลิตนอกภาคการเกษตรที่มีสัดส่วนมากที่สุดร้อยละ 70.11 ของมูลค่าเศรษฐกิจในภาพรวม ส่วนสาขาการผลิตภาคการเกษตรมีสัดส่วนร้อยละ 29.89 ของมูลค่าเศรษฐกิจในภาพรวม แม้ว่าโครงสร้างของประชากรส่วนใหญ่อยู่ในภาคการเกษตร เมื่อพิจารณาเฉพาะโครงสร้างการผลิตในภาคการเกษตรพบว่า สาขาประมงมีมูลค่าการผลิตมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 2.60 ของมูลค่าการผลิตภาคเกษตร รองลงมาได้แก่ สาขาัญพืช และ ปศุสัตว์ คิดเป็นร้อยละ 2.34 และ 1.50 ของมูลค่าการผลิตภาคเกษตร ตามลำดับ นอกจากนี้ โครงสร้างการผลิตภาคเกษตรมีสัดส่วนมูลค่าการใช้ปัจจัยทุนถึงร้อยละ 73.99 ของมูลค่าการใช้ปัจจัยโดยรวม สำหรับสัดส่วนมูลค่าการใช้ปัจจัยแรงงานมีเพียงร้อยละ 26.01 เท่านั้น

2. ผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณที่เป็นผลกระทบที่เกิดจากการเปิดการค้าเสรี ซึ่งในที่นี้สามารถแบ่งผลการวิเคราะห์ห้ออกเป็น 3 กรณี

กรณีที่ 1: ผลกระทบที่มีต่อการเปิดการค้าเสรีในปัจจุบัน

พบว่า กลุ่มของสินค้าที่จะได้รับผลกระทบในเชิงบวกมากที่สุดทำให้เกิดการขยายตัวของมูลค่าการผลิตในสาขาการผลิตต่างๆ โดยเรียงลำดับจากมากที่สุดไป ได้แก่ มังคุด ปลายัน หนุ่ป่าปรุงแต่ง ปาล์มน้ำมัน และอ้อย ซึ่งมีสัดส่วนร้อยละ 24.60, 20.27, 6.19, 5.44 และ 4.48 ของมูลค่าการผลิต ตามลำดับ ในขณะที่กลุ่มของสินค้าเกษตรที่จะได้รับผลกระทบในเชิงบวกลดน้อยที่สุดจากข้อตกลงการค้าเสรี ได้แก่ ไหม ใ้เนื้อ สับปะรด ข้าวโพดฝักอ่อน และสุกร ซึ่งมีสัดส่วนร้อยละ 0.000, 0.018, 0.022, 0.024 และ 0.026 ของมูลค่าการผลิต ตามลำดับ ขณะเดียวกันเมื่อพิจารณาถึง

ผลกระทบที่จะเกิดจากการค้าเสรีพบว่า กลุ่มของสินค้าที่จะได้รับผลกระทบในเชิงลบจากข้อตกลงดังกล่าวโดยเรียงลำดับจากมากที่สุด ไปได้แก่ โคนเนื้อ และถั่วเหลืองซึ่งมีสัดส่วนร้อยละ 0.0023 และ 0.0020 ของมูลค่าการผลิต ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาผลกระทบจากการเปิดการค้าเสรีที่มีต่อผลตอบแทนปัจจัยการผลิตในภาพรวมจะพบว่า การเปิดการค้าเสรีจะทำให้ผลตอบแทนปัจจัยแรงงานในภาคการเกษตรเพิ่มขึ้นในบางสาขาการผลิตเมื่อเทียบกับปัจจัยทุน เนื่องจากการใช้ปัจจัยแรงงานในสัดส่วนที่สูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจัยแรงงานในภาคการเกษตรในสาขาการผลิตพืชไร่ ไม้ยืนต้นและไม้ผล จะได้รับผลตอบแทนเพิ่มขึ้นโดยเปรียบเทียบกับภาคเศรษฐกิจอื่นๆ โดยเฉพาะในส่วนของ อ้อย ปาล์มน้ำมัน กุ้งแช่แข็ง ผลิตภัณฑ์มันสำปะหลัง รวมทั้ง ลำไย ซึ่งมีสัดส่วนร้อยละ 0.366, 0.055, 0.051, 0.044 และ 0.031 ของมูลค่าการผลิต ตามลำดับ

ขณะเดียวกันผลการเปลี่ยนแปลงจากการเปิดการค้าเสรีต่อการเปลี่ยนแปลงรายได้ของเกษตรกรโดยมีแบ่งตามชั้นรายได้ของเกษตรกรพบว่าครัวเรือนภาคการเกษตรชั้นรายได้ที่ 1 ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีระดับรายได้ต่ำสุดจะได้รับผลกระทบจากการเปิดการค้าเสรีมากกว่าระดับชั้นรายได้อื่นของครัวเรือนในภาคการเกษตรและครัวเรือนนอกภาคเกษตร เนื่องจากเกษตรกรดังกล่าวส่วนใหญ่เป็นการผลิตพืช/ปศุสัตว์เชิงเดี่ยว นั่นคือแสดงให้เห็นว่าเกษตรกรที่รายได้ต่ำกว่าจะได้ผลประโยชน์/เสียประโยชน์จากการเปิดการค้าเสรีมากกว่าในกลุ่มอื่นๆ และเมื่อเปรียบเทียบการกระจายรายได้ระหว่างกลุ่มสาขาการผลิตที่ได้ประโยชน์จากการค้าระหว่างประเทศพบว่า ครัวเรือนในกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตอ้อยได้รับผลกระทบมากที่สุด รองลงมา คือ ปาล์มน้ำมัน และกุ้งแช่แข็ง ตามลำดับ สำหรับผลกระทบจากการเปิดการค้าเสรีที่มีต่อการกระจายรายได้ในเชิงลบ พบว่า กลุ่มสินค้าปศุสัตว์ได้แก่ โคนเนื้อ และ โคนนม จะได้รับผลกระทบจากการเปิดการค้าเสรี และกลุ่มผักที่ได้รับผลกระทบดังกล่าว ได้แก่ กระเจี๊ยบเขียว และข้าวโพดฝักอ่อน

กรณีที่ 2: ผลกระทบจากข้อตกลง FTA ที่ได้ลงนามกับประเทศคู่ค้า

การศึกษาผลกระทบจากข้อตกลง FTA เฉพาะประเทศที่มีการลงนามข้อตกลงแล้วซึ่งได้แก่ จีน ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์ โดยสินค้าที่เลือกมาศึกษาในส่วนนี้จะเป็นสินค้าเกษตรที่มีความสำคัญต่อการส่งออกของไทย ได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง ลำไย ไข่ไก่ และกุ้ง และสินค้าเกษตรที่มีความสำคัญต่อการนำเข้าของไทย ได้แก่ หอมหัวใหญ่ กระเทียม โคนเนื้อ และโคนม

พบว่ากลุ่มสินค้าที่จะได้ประโยชน์จากการค้าเสรีมากที่สุดทำให้เกิดการขยายตัวของมูลค่าการผลิตในสาขาการผลิตต่างๆ โดยเรียงลำดับจากมากที่สุดไป คือ มันสำปะหลัง ข้าว ลำไย กุ้งแช่แข็ง และไข่ไก่ซึ่งมีสัดส่วนร้อยละ 32.845, 6.900, 2.880, 0.007 และ 0.002 ของมูลค่าการผลิต ตามลำดับ ขณะที่กลุ่มสินค้าที่จะเสียประโยชน์จากการค้าเสรีมากที่สุดทำให้เกิดการหดตัวของมูลค่าการผลิต ก็คือ โคนนม และ กระเทียม ซึ่งมีสัดส่วนร้อยละ 0.314 และ 0.109 ของมูลค่าการผลิต

ตามลำดับ และผลกระทบจากการเปิดการค้าเสรีที่มีต่อผลตอบแทนปัจจัยการผลิตในแต่ละกลุ่มสินค้าพบว่ากลุ่มสินค้าข้าว มันสำปะหลัง ลำไย กุ้งแช่แข็ง และ ไข่เนื้อ จะได้ผลกระทบมากที่สุดซึ่งมีสัดส่วนร้อยละ 1.9934, 0.9995, 0.0324, 0.0011 และ 0.0002 ของมูลค่าการผลิต ตามลำดับ

ในขณะที่เดียวกันเมื่อศึกษาผลกระทบจากการเปิดการค้าเสรีที่มีต่อการกระจายรายได้ของครัวเรือนภาคการเกษตรเมื่อมีข้อตกลงการเปิดการค้าเสรีกับประเทศที่ได้ลงนามข้อตกลงแล้ว พบว่าในกลุ่มสาขาการผลิตสินค้าเกษตรนั้น ครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบในเชิงบวก ได้แก่ กลุ่มสินค้าข้าว มันสำปะหลัง ลำไย ไข่เนื้อ และ กุ้งแช่แข็ง อย่างไรก็ตามสำหรับผลกระทบจากการเปิดการค้าเสรีที่มีต่อการกระจายรายได้ในเชิงลบ พบว่า กลุ่มสินค้าปศุสัตว์ได้แก่ โคเนื้อ และกลุ่มสินค้าพืชผัก ได้แก่ กระเทียม

กรณีที่ 3: ผลกระทบที่คาดการณ์จากการทำ FTA ในอนาคต

สำหรับการวิเคราะห์ผลกระทบจาก FTA ที่คาดการณ์ในอนาคต ซึ่งจะทำการศึกษาค้นคว้าโดยการสร้างสถานการณ์จำลองโดยสมมติว่า ทุกประเทศได้ทำการเซ็นสัญญา FTA แล้วจากนั้นผลของข้อตกลงส่งผลกระทบต่อจีดีพีของการค้าระหว่างประเทศ ทั้งในกลุ่มสินค้าที่มีความได้เปรียบและเสียเปรียบในการแข่งขัน ผลการศึกษาพบว่า

กลุ่มสินค้าที่มีการขยายตัวในการส่งออกสูงสุด ในกลุ่ม ธัญพืชและพืชไร่ ได้แก่ ข้าว อ้อย และมันสำปะหลัง ซึ่งมีสัดส่วนร้อยละ 40.43, 40.74 และ 39.29 ของมูลค่าการผลิต ตามลำดับ ส่วนในกลุ่มผักได้แก่ กระเจี๊ยบเขียวซึ่งมีสัดส่วนร้อยละ 21.79 ของมูลค่าการผลิต ในขณะที่กลุ่มผลไม้ได้แก่ มังคุด ลำไย และ ทูเรียนซึ่งมีสัดส่วนร้อยละ 36.77, 21.34 และ 17.99 ของมูลค่าการผลิตตามลำดับ ส่วนไม้ยืนต้น ได้แก่ ปาล์มน้ำมันซึ่งมีสัดส่วนร้อยละ 9.03 ของมูลค่าการผลิต และในส่วนกลุ่มสินค้าประมงได้แก่ กุ้งแช่เย็นแช่แข็งซึ่งมีสัดส่วนร้อยละ 1.48 ของมูลค่าการผลิต

นอกจากนี้เมื่อพิจารณาผลกระทบจากการเปิดการค้าเสรีที่มีต่อผลตอบแทนปัจจัยการผลิตในแต่ละกลุ่มสินค้าพบว่า กลุ่มการผลิต ข้าว อ้อย และมันสำปะหลังจะได้รับผลตอบแทนจากการใช้ปัจจัยแรงงานและทุนจากการผลิตเพิ่มขึ้นสูงสุดซึ่งมีสัดส่วนร้อยละ 11.68, 3.32 และ 1.20 ของมูลค่าการผลิต ตามลำดับในขณะที่ ผลกระทบจากการเปิดการค้าเสรีที่มีต่อการลดลงของผลตอบแทนปัจจัยการผลิตได้แก่ โคเนื้อ ปลาน้ำจืดแช่แข็ง และ ไข่เนื้อ ซึ่งมีสัดส่วนร้อยละ 0.206, 0.014 และ 0.013 ของมูลค่าการผลิต ตามลำดับ

สำหรับการเปิดการค้าเสรีที่มีต่อการกระจายรายได้ของครัวเรือนภาคการเกษตร พบว่าครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบในเชิงบวกในกลุ่มสินค้าข้าว อ้อย มันสำปะหลัง และลำไย ส่วนผลกระทบจากการเปิดการค้าเสรีที่มีต่อการกระจายรายได้ในเชิงลบ พบว่า กลุ่มสินค้าปศุสัตว์ได้แก่ โคเนื้อ ได้รับผลกระทบดังกล่าว

3. ผลการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ ประกอบด้วย 2 ส่วน ส่วนแรกเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามโดยใช้ตาราง Contingency Table ด้วยสถิติไคสแควร์ และส่วนที่สอง เป็นการวิเคราะห์ตัวแปรตามเชิงคุณภาพด้วยแบบจำลองโลจิท (Logit Model)

ส่วนที่ 1: การวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามโดยใช้ตาราง Contingency Table ด้วยสถิติไคสแควร์ พบว่า

1.1 ปัจจัยที่มีอิทธิพลหรือมีความสัมพันธ์กับการปรับเปลี่ยนแบบแผนการผลิตภายหลังจากการทำ FTA อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ ความรู้ความเข้าใจเรื่อง FTA ในภาพรวม

1.2 สำหรับรายสินค้าที่ความรู้ความเข้าใจเรื่อง FTA มีความสัมพันธ์กับการปรับเปลี่ยนแบบแผนการผลิต ได้แก่ สินค้าอ้อย กระเทียม กล้วยหอม กาแฟ และปลาน้ำจืด

1.3 เกษตรกรที่มีความรู้ความเข้าใจเรื่อง FTA จะมีแนวโน้มเป็นกลุ่มที่มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ปัจจัยการผลิตและนำไปสู่ การเปลี่ยนแปลงปริมาณการผลิตเพิ่มขึ้น ซึ่งเกษตรกรกลุ่มดังกล่าวจะมีลักษณะที่มีการรวมกลุ่มการผลิต และเป็นเกษตรกรในชั้นรายได้สูง

ส่วนที่ 2: ผลการวิเคราะห์ตัวแปรตามเชิงคุณภาพด้วยแบบจำลองโลจิท (Logit Model)

2.1 ความรู้ความเข้าใจเรื่อง FTA มีผลกระทบต่อปรับเปลี่ยนแบบแผนการผลิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มที่มีรายได้มากยกเว้นกลุ่มประมง และกลุ่มที่มีความน่าจะเป็นสูงในการปรับเปลี่ยนแบบแผนการผลิตคือกลุ่มผลไม้ นอกจากนี้ยังเห็นได้ว่าเกษตรกรที่มีการรวมกลุ่มด้านการผลิตจะมีความน่าจะเป็นที่จะปรับเปลี่ยนแบบแผนการผลิตมากกว่าเกษตรกรที่ไม่มีการรวมกลุ่มด้านการผลิต

2.2 เกษตรกรในกลุ่มใดก็ตามที่สามารถทำการผลิตได้มากขึ้นหรือมีผลผลิตสูงมีความน่าจะเป็นที่จะก่อให้เกิดการเพิ่มของรายได้ถึง 0.3719 และเป็นเกษตรกรที่อยู่ในกลุ่มไม้ยืนต้นที่มีความน่าจะเป็นในการเพิ่มรายได้สูงประมาณ 0.3643 และนอกจากนี้ยังพบว่าเกษตรกรที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ FTA และมีความสามารถในการเพิ่มผลผลิตรวมทั้งมีการปรับเปลี่ยนแบบแผนการผลิตให้สอดคล้องกับมาตรการการค้าเสรีจะมีความน่าจะเป็นที่จะมีรายได้เพิ่มสูงขึ้น 0.2952

โดยสรุปในภาพรวมสำหรับการวิเคราะห์เชิงคุณภาพแสดงให้เห็นว่า เกษตรกรที่มีความรู้ความเข้าใจเรื่อง FTA มีการรวมกลุ่มทั้งทางด้านการผลิต และการตลาด มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ปัจจัยการผลิต ได้แก่ ที่ดิน แรงงาน และปัจจัยการผลิตอื่นๆ เช่น ปุ๋ยเคมี, ปุ๋ยคอก, ปุ๋ยหมัก, ปุ๋ยชีวภาพ และสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ตลอดจนสามารถปรับเปลี่ยนแบบแผน/เทคนิคการผลิตได้เป็นคุณลักษณะที่สำคัญของเกษตรกรที่จะมีแนวโน้มในการเพิ่มรายได้ให้กับตนเองและครัวเรือน

สรุปภาพรวมและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

จากการศึกษาผลกระทบจากการเปิดการค้าเสรีได้ข้อสรุปที่ได้ทำการศึกษาดังต่อไปนี้

1. การประเมินผลกระทบของ FTA ในภาพรวม

ผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณที่เป็นผลจากการคาดการณ์ผลกระทบที่เกิดจากการเปิดการค้าเสรี ซึ่งจะพิจารณาถึงผลกระทบโดยทำการเปรียบเทียบมูลค่าการค้าที่เปลี่ยนไปจากก่อนที่จะมีข้อตกลงทางการค้าและภายหลังจากมีข้อตกลงการค้าเสรี โดยแบ่งออกเป็น 3 กรณี คือ

กรณีที่ 1 ผลกระทบจากการเปิดการค้าเสรีภายใต้ WTO

กรณีที่ 2 ผลกระทบจากข้อตกลง FTA ที่ได้ลงนามกับประเทศคู่ค้า (จีน ออสเตรเลีย และ นิวซีแลนด์)

กรณีที่ 3 ผลกระทบที่คาดการณ์จากการทำ FTA ในอนาคต

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากราย SAM ในภาพรวมแสดงให้เห็นว่าการเปิดการค้าเสรีโดยทั่วไปแล้วจะส่งผลดีต่อการผลิต ข้าว อ้อย มันสำปะหลัง และ ปาล์มน้ำมัน ซึ่งเป็นสินค้าเกษตรขั้นปฐม (primary product) ซึ่งกลุ่มสินค้าดังกล่าวมีการกระจายตัวของกลุ่มเกษตรกรที่เป็นผู้ผลิตเป็นจำนวนมากกว่าสาขาการผลิตอื่นๆ ซึ่งผลการวิเคราะห์สนับสนุนว่าเกษตรกรกลุ่มนี้จะได้ประโยชน์จากการค้าเสรีมากกว่ากลุ่มอื่นๆ นั่นคือ การค้าเสรีไม่น่าจะกระทบต่อกลุ่มเกษตรกรกลุ่มใหญ่ของประเทศในภาพรวม

ตารางแสดงสินค้าที่ได้รับผลกระทบจากการทำ FTA ทั้ง 3 กรณี

ผลกระทบ	กรณีที่ 1	กรณีที่ 2	กรณีที่ 3
มาก	ส่งออก 1. มังคุด 2. ปลาป่น 3. ปลาทูน่าปรุงแต่ง 4. ปาล์มน้ำมัน นำเข้า 1. โคนม	ส่งออก 1. มันสำปะหลัง 2. ข้าว 3. ลำไย นำเข้า 1. หอมหัวใหญ่ 2. โคนม	ส่งออก 1. อ้อย 2. ข้าว 3. มันสำปะหลัง 4. มังคุด นำเข้า 1. โคนม
น้อย	ส่งออก 1. ไก่เนื้อ 2. สับปะรด 3. ข้าวโพดฝักอ่อน 4. สุกกร นำเข้า 1. มันฝรั่ง	ส่งออก 1. ไก่เนื้อ 2. กุ้ง นำเข้า 1. ไก่เนื้อ 2. กระเทียม	ส่งออก 1. มะม่วง 2. ส้ม 3. สับปะรด นำเข้า 1. กระเทียม 2. มันฝรั่ง
ไม่ได้รับผลกระทบ	ส่งออก 1. ไหม นำเข้า 1. ถั่วเหลือง 2. ไก่เนื้อ	-	ส่งออก 1. ไหม นำเข้า 1. ถั่วเหลือง 2. ไก่เนื้อ

2. การค้าเสรีกับการกระจายรายได้

แม้ว่าผลการศึกษาจะขัดแย้งกับสมมติฐานที่ว่าเกษตรกรที่มีระดับรายได้สูงจะได้ประโยชน์จากการค้าเสรีมากกว่าก็ตาม แต่อาจเนื่องมาจากสาเหตุการแบ่งชั้นรายได้ของเกษตรกรในบางกลุ่มสินค้า อาทิ สาขา กล้วย ทุเรียน และผัก เป็นต้น ซึ่งไม่สามารถแบ่งรายได้ ออกได้เป็นกลุ่มย่อย 5 กลุ่ม เนื่องจากลักษณะเฉพาะของกลุ่มผู้ผลิตรวมทั้งโครงสร้างการผลิตในสาขาการผลิตดังกล่าวอาจไม่มีความแตกต่างกันมากในด้านขนาดการผลิต จึงทำให้ผลการวิเคราะห์ไม่ตรงกันกับที่คาดการณ์ไว้ ดังนั้น เพื่อให้การศึกษาเชิงปริมาณสามารถตอบคำถามถึงผลกระทบของการค้าเสรีได้อย่างชัดเจน จึงต้องมีการศึกษาในเชิงคุณภาพเพื่อนำมาประกอบการอธิบายในแต่ละกลุ่มสินค้า

3. เกษตรกรไทยกับการใช้เทคโนโลยีในการผลิต

จากการศึกษาพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีการใช้เทคโนโลยีการผลิตในระดับสูงและไม่ได้มีแนวโน้มการปรับเปลี่ยนแบบแผนการผลิตในอนาคตแม้ว่า การปรับเปลี่ยนแบบแผนการผลิตมีนัยสำคัญต่อการเพิ่มขึ้นในระดับรายได้ของเกษตรกรก็ตาม

4. เกษตรกรไทยกับการรวมกลุ่มในการผลิต

มีเกษตรกรส่วนน้อยที่มีการรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายในการผลิตซึ่งเกษตรกรส่วนนี้เป็นเกษตรกรที่มีความผูกพันกับกลุ่มผู้ซื้อผลผลิตของตนไปใช้ในอุตสาหกรรมการเกษตรแปรรูปและผู้ส่งออก เช่น เกษตรกรผู้ผลิตผลไม้ เกษตรกรผู้ผลิตกุ้ง ขณะเดียวกันพบความสัมพันธ์ว่าเกษตรกรที่ไม่มีการรวมกลุ่มด้านการผลิตมีแนวโน้มค่อนข้างสูงที่จะไม่ปรับเปลี่ยนแบบแผนการผลิต นั่นคือ แสดงให้เห็นว่า เกษตรกรที่ไม่มีการรวมกลุ่มด้านการผลิตมีแนวโน้มในการปรับตัวจาก FTA ได้ยากกว่าเกษตรกรที่มีการรวมกลุ่ม

5. โครงสร้างต้นทุนในการผลิตกับการค้าเสรี

ในหลายๆ กลุ่มสินค้าที่มีการเปลี่ยนแปลงปริมาณการผลิตภายหลังจากมีการทำข้อตกลง FTA การเพิ่มขึ้นของค่าใช้จ่ายในการผลิตส่วนใหญ่เกิดจากการเปลี่ยนในราคาปัจจัยการผลิตและค่าครองชีพที่เพิ่มสูงขึ้น ลักษณะดังกล่าวอาจแสดงว่าโดยส่วนใหญ่ผลกระทบจากการเปิดการค้าเสรีจะไม่กระทบกับโครงสร้างการผลิตมากเท่ากับการเพิ่มในราคาปัจจัยการผลิตและค่าใช้จ่ายการผลิตอย่างอื่น

6. เกษตรกรไทยกับข้อตกลง FTA

เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีความเข้าใจในข้อตกลง FTA ในขณะที่เกษตรกรที่มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับ FTA จะมีความสามารถในการเพิ่มผลผลิต รวมทั้งปรับเปลี่ยนแบบแผนการผลิตให้สอดคล้องกับมาตรการการเปิดเสรีได้ดีกว่า ซึ่งจะมีผลทำให้เกษตรกรกลุ่มนี้จะมีรายได้สูงขึ้น หรือได้ประโยชน์จากข้อตกลงการค้าเสรีมากกว่าเกษตรกรกลุ่มอื่น นอกเหนือจากนั้นเกษตรกรที่มีความเข้าใจเรื่อง FTA มีแนวโน้มที่จะมีการรวมกลุ่มด้านการผลิตและการตลาด ซึ่งเป็นคุณลักษณะของเกษตรกรที่มีแนวโน้มจะได้ประโยชน์จากการเปิดการค้าเสรี

7. FTA กับการแข่งขันของเกษตรกรไทย

กลุ่มสินค้าที่ได้รับผลกระทบจาก FTA ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มของสินค้าที่มีการกระจายตัวของรายได้เกษตรกรอยู่เพียงระดับเดียว นั่นคือ หมายถึงเกษตรกรรายย่อย ซึ่งเป็นเกษตรกรกลุ่มเล็ก ซึ่งผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าการค้าเสรีในกรณีประเทศไทยอาจจะไม่กระทบต่อเกษตรกรกลุ่มใหญ่ของประเทศในภาพรวม ทั้งนี้ รัฐบาลอาจต้องหามาตรการช่วยเหลือหรือชดเชยเกษตรกรรายย่อยซึ่งเป็นกลุ่มเล็กที่จะได้รับผลกระทบทางด้านลบจากการเปิดการค้าเสรี

ข้อเสนอแนะและแนวนโยบายที่เกี่ยวข้อง

ปัญหา	สาเหตุ	การแก้ไข	แนวทางในการดำเนินการแก้ไข
<p>1. เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ จะทำอย่างไรให้มีเกษตรกรรุ่นใหม่ หรือให้เกิดอาชีพเกษตรกรที่มั่นคง</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● เกษตรกรที่มีอายุน้อยไม่มีแรงจูงใจในการที่จะเป็นเกษตรกรเนื่องจากมีแนวคิดว่าการเกษตรเป็นอาชีพที่มีรายได้น้อยและต้องทำงานหนัก อีกทั้งครอบครัวไม่ยอมให้ทำการเกษตรเนื่องจากรายได้น้อย 	<ul style="list-style-type: none"> ● หาแนวทางในการที่จะสร้างแรงจูงใจเพื่อให้เกษตรกรรุ่นใหม่ที่มีอายุน้อยหันมาทำการเกษตรมากขึ้นเพื่อให้อาชีพเกษตรกรยังคงอยู่และการเกษตรไทยยังคงอยู่ ● สร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ที่มีความเป็นมืออาชีพ โดยการจัดหาหลักประกันให้กับอาชีพเกษตรกร เช่น สวัสดิการทางสังคมของเกษตรกร และการศึกษาของลูกหลานเกษตรกร 	<ul style="list-style-type: none"> ● รัฐควรมีโครงการนำร่องเพื่อสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์ เพื่อชี้ให้เห็นว่าการเกษตรสามารถสร้างรายได้ได้อย่างต่อเนื่องและมั่นคง ● สร้างความร่วมมือระหว่างรัฐ เกษตรกร และเอกชนในการสร้างรายได้จากการทำการเกษตรอย่างเป็นระบบ หรือการจัดทำโครงการผู้ซื้อพบเกษตรกรเพื่อให้ทั้งสองได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ● สร้างอาชีพการเกษตรโดยระบบการผลิตสินค้าเกษตรแบบข้อตกลงและหรือการร่วมลงทุนระหว่างเอกชนกับกลุ่มเกษตรกร ● รัฐควรร่วมมือกับเอกชนเพื่อสร้าง “Brand” หรือสร้าง “Image” ของสินค้าที่มีคุณภาพและผลักดันให้สินค้าที่มีคุณภาพดังกล่าวติดตลาดและได้ราคาที่แตกต่างกันจากสินค้าที่ไม่มีคุณภาพ

ปัญหา	สาเหตุ	การแก้ไข	แนวทางในการดำเนินการแก้ไข
			<ul style="list-style-type: none"> ● จัดให้มีการประมูลสินค้าที่มีคุณภาพ เพื่อให้เห็นว่าการผลิตสินค้าที่มีคุณภาพเท่านั้นที่จะสร้างรายได้ที่มั่นคงได้
<p>2. การใช้เทคโนโลยีการผลิตแบบใหม่ของเกษตรกรส่วนใหญ่ยังอยู่ในระดับต่ำ รวมถึงไม่มีการปรับปรุงและพัฒนาเทคนิคด้านการผลิต</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● เกษตรกรส่วนใหญ่มีการศึกษาและรายได้ในระดับต่ำ จึงมีความสามารถในการเข้าถึงเทคโนโลยีได้น้อยทำให้ไม่สามารถปรับเปลี่ยนแบบแผนการผลิตได้ 	<ul style="list-style-type: none"> ● ปรับเปลี่ยน/เพิ่มเรื่องเทคโนโลยีให้ทันสมัย และเทคโนโลยีชุมชนหรือชาวบ้านที่สอดคล้องการผลิตสินค้าเกษตรในแหล่งผลิตที่ก่อให้เกิดการประหยัดต้นทุน ทำให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล ● ส่งเสริมให้เกษตรกรสามารถพัฒนาเทคนิคการผลิตอย่างง่าย ๆ ด้วยตนเองอย่างจริงจัง 	<ul style="list-style-type: none"> ● รัฐควรเป็นผู้ให้การสนับสนุนในส่วนของการให้ทุนวิจัยและการช่วยเหลือเกษตรกรให้มีการพัฒนาเทคโนโลยีด้านการผลิต และการพัฒนาสายพันธุ์พืชและสัตว์ที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ● รัฐ สถาบันการศึกษา รวมทั้งเอกชนควรมีบทบาทในการให้ข้อมูล แนะนำและหาแนวทางให้การพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตผลิตภัณฑ์ร่วมกัน และส่งเสริมให้เกษตรกรสามารถผลิตและใช้เทคนิคการผลิตอย่างง่าย เสียค่าใช้จ่ายน้อยในการผลิตสินค้า
<p>3. ต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านแรงงาน สารเคมีและปุ๋ยเคมี สำหรับการผลิตพืช ส่วนการผลิตสัตว์ส่วนใหญ่เป็นเรื่องอาหารสัตว์</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● ปัจจัยการผลิตต้องพึ่งพาการนำเข้าจากต่างประเทศ และเมื่อปัจจัยภายนอกมีการเปลี่ยนแปลง เช่นราคาน้ำมันที่สูงขึ้น ส่งผลให้ราคาสารเคมี ปุ๋ย และราคาอาหารสัตว์มีราคาสูง 	<ul style="list-style-type: none"> ● หาแนวทางในการลดต้นทุนการผลิต ส่งเสริมให้เกษตรกรมีการใช้ปัจจัยการผลิตในราคาที่ถูกลงและแก้ไขปัญหาเรื่องการขาดแคลนปัจจัยแรงงาน 	<ul style="list-style-type: none"> ● รัฐควรแนะนำการผลิตสารชีวภาพที่มีประสิทธิภาพแทนสารเคมีที่มีการนำเข้าและควรแนะนำการผลิตอาหารสัตว์ที่มีราคาถูก ให้โดยใช้ความรู้จากสถาบันการศึกษาที่ได้มีการวิจัยเรื่องอาหารสัตว์ เป็นต้น

ปัญหา	สาเหตุ	การแก้ไข	แนวทางในการดำเนินการแก้ไข
	<ul style="list-style-type: none"> ● การขาดแคลนแรงงาน และแรงงานต่างด้าวมีปัญหาเนื่องจากสัญญาการทำงานไม่มีและไม่มีการกำหนดเงื่อนไขของสัญญาการทำงาน ทำให้แรงงานย้ายไปทำงานที่ง่ายกว่า ส่วนแรงงานไทยก็มีราคาสูง 		<ul style="list-style-type: none"> ● รัฐและเกษตรกรควรรหาแนวทางร่วมกันในการแก้ไขปัญหาด้านแรงงาน โดยรัฐควรมีการกำหนดเงื่อนไขและจำแนกแรงงานต่างด้าวว่าเป็นแรงงานเกษตรหรือแรงงานในครัวเรือน นอกจากนี้รัฐควรจัดทำสัญญาว่าจ้างให้เป็นระบบสำหรับแรงงานต่างด้าว เพื่อให้สามารถตรวจสอบได้และมีสัญญาผูกพันกับเกษตรกรผู้ว่าจ้างในระยะยาว
<p>4. การรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายในการผลิตของเกษตรกรยังอยู่ในระดับต่ำ ตลอดจนขาดการวางแผนการผลิตที่เชื่อมโยงกันระหว่างเครือข่ายของสถาบันเกษตรกรและเกษตรกร รวมถึงเกษตรกรมีแนวโน้มที่จะไม่ปรับเปลี่ยนแบบแผนการผลิต ทำให้การปรับตัวจากการค้าเสรีทำได้ยากกว่าเกษตรกรที่มีการรวมกลุ่ม</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● ขาดผู้นำหรือผู้ริเริ่มที่มีความรู้ความสามารถในการถ่ายทอดองค์ความรู้หรือเทคนิคการผลิตที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งผู้นำชุมชนหรือรัฐเป็นส่วนสำคัญในการชี้แนะเพื่อให้เกษตรกรผู้ผลิตสินค้าในแต่ละชนิดเห็นว่าการรวมกลุ่มก่อให้เกิดประโยชน์ในการถ่ายทอดเทคโนโลยีและสร้างพันธมิตรทางการผลิตผ่านเครือข่ายในการผลิต 	<ul style="list-style-type: none"> ● ควรส่งเสริมให้เกษตรกรมีการรวมกลุ่มด้านการผลิต โดยการส่งเสริมและให้ความรู้ผ่านผู้นำชุมชนหรือผู้นำท้องถิ่น เช่น ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น เพื่อให้เกิดการสร้างกลุ่มการผลิตสินค้าขึ้นภายในชุมชนหรือท้องถิ่นของตน 	<ul style="list-style-type: none"> ● รัฐควรทำหน้าที่ในการประสานกับเกษตรกรผู้ผลิตสินค้าชนิดเดียวกันหรือมีความต่อเนื่องกันให้มีการประชุมร่วมกันเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการผลิตโดยรัฐทำหน้าที่ในการประสานงานเพื่อให้เกิดการประชุมร่วมกัน ● รัฐควรเป็นผู้ให้การสนับสนุนเกษตรกรในจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรผู้ผลิตและสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรอย่างต่อเนื่อง

ปัญหา	สาเหตุ	การแก้ไข	แนวทางในการดำเนินการแก้ไข
<p>5. การรวมกลุ่มและสร้างเครือข่ายด้านการตลาดยังอยู่ในระดับต่ำ ดังนั้นการทำการค้าแบบตัวใครตัวมันทำให้ขาดอำนาจการต่อรองด้านราคาหรือทำให้ราคามีความผันผวนมาก</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● เกษตรกรเป็นเกษตรกรรายย่อย 	<ul style="list-style-type: none"> ● การสร้างเสถียรภาพด้านราคาทำได้โดยการรวมกลุ่มด้านการตลาด ทำการตลาดอย่างเป็นมืออาชีพหรือเป็นระบบ โดยการส่งเสริมและให้ความรู้ผ่านผู้นำชุมชนหรือผู้นำท้องถิ่น หรือกลุ่มเกษตรกรที่สนใจ 	<ul style="list-style-type: none"> ● รัฐควรทำหน้าที่ในการประสานกับเกษตรกรผู้ผลิต และเอกชนเพื่อจัดทำโครงการ “ตลาดสินค้าชุมชนอย่างเป็นระบบ” เพื่อให้มีผู้บรรยายเรื่องการตลาดอย่างเป็นระบบและการสร้างเครือข่ายพันธมิตรทางการค้าสินค้าชนิดเดียวกันหรือสินค้าที่มีความต่อเนื่องกัน ● จัดให้มีโครงการ “เกษตรกรพบผู้ประกอบการและผู้ค้า” เพื่อให้ทุกภาคส่วนมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อการสร้างเครือข่ายด้านการค้าร่วมกัน โดยรัฐอาจทำหน้าที่ในการหา “product champion” ในแต่ละชุมชนหรือจังหวัด และจัดให้มีการพบกันระหว่างผู้ผลิตผู้บริโภครายย่อยและผู้ค้าทั้งในและต่างประเทศเพื่อก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ● รัฐบาลควรใช้นโยบายเชิงรุกในการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับคุณภาพของสินค้าและคุณค่าทางโภชนาการเพื่อให้ผู้บริโภคมีข้อมูลประกอบการตัดสินใจในการบริโภคเพิ่มมากขึ้น

ปัญหา	สาเหตุ	การแก้ไข	แนวทางในการดำเนินการแก้ไข
6. เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีความเข้าใจในข้อตกลงการค้าเสรี	<ul style="list-style-type: none"> ● เกษตรกรส่วนใหญ่ขาดการเข้าถึงสื่อในเรื่องการค้าเสรี จึงไม่สามารถเข้าถึงความรู้เรื่องการค้าเสรีได้ 	<ul style="list-style-type: none"> ● รัฐควรมีความรู้และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับข้อตกลงการค้าเสรีแก่เกษตรกรให้เพิ่มมากขึ้น 	<ul style="list-style-type: none"> ● รัฐควรมีโครงการเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่อง FTA ให้กับเกษตรกรว่าการจัดทำ FTA จะมีประโยชน์ต่อเขาอย่างไร และทำไมต้องมีการจัดทำ โดยทำการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่างๆ ในท้องถิ่น เช่น วิทยุชุมชน เอกสารเผยแพร่ สิ่งพิมพ์ต่างๆ รวมถึงการให้ผู้นำชุมชนเป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ ● รัฐบาลควรให้แนวทางกับเกษตรกรในการปรับตัวให้เข้ากับระบบการค้าเสรีที่จะมีขึ้นในอนาคต
7. เกษตรกรรายย่อยที่มีระดับรายได้ต่ำเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการค้าเสรีเป็นส่วนใหญ่	<ul style="list-style-type: none"> ● เกษตรกรรายย่อยส่วนใหญ่มีการศึกษาและมีรายได้น้อยทำให้ไม่มีความสามารถปรับตัวในการผลิตเพื่อรองรับผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการค้าเสรีได้ 	<ul style="list-style-type: none"> ● รัฐควรมีแนวทางการส่งเสริมการผลิตและปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตที่ปลอดภัยต่อผู้บริโภค ● รัฐบาลควรกำหนดแนวทางในการปรับเปลี่ยนการผลิต โดยการแนะนำหรือส่งเสริมการผลิตสินค้าที่มีโอกาสที่สามารถแข่งขันได้ ● รัฐไม่ควรให้การสนับสนุนแก่เกษตรกรในรูปของการจ่ายเงินชดเชย แต่ควรจัดหาเครื่องมือและอุปกรณ์ในการผลิตให้ 	<ul style="list-style-type: none"> ● การจัดโครงการฝึกอบรมให้กับเกษตรกรอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกษตรกรสามารถปรับตัวให้ทันกับสถานการณ์ต่างๆ ● รัฐบาลควรให้ข้อมูลข่าวสารด้านการผลิตและการตลาดเพื่อให้เกษตรกรมีข้อมูลเพื่อใช้ปรับเปลี่ยนแบบแผนการผลิตเพื่อรองรับการเปิดเสรี ● รัฐควรจัดหาอุปกรณ์ที่ทันสมัยในการผลิตเพื่อให้บริการแก่เกษตรกร โดยให้เสียค่าใช้จ่ายที่น้อยที่สุดหรือที่คุ้มทุน และไม่

ปัญหา	สาเหตุ	การแก้ไข	แนวทางในการดำเนินการแก้ไข
			สนับสนุนเกษตรกรรายบุคคลแต่เป็นการให้กับกลุ่มเกษตรกร โดยให้กลุ่มเป็นผู้ดำเนินการจัดการการใช้อุปกรณ์ต่างๆ ด้วยตนเอง รัฐเพียงแต่ให้คำแนะนำด้านวิชาการเท่านั้น
8. เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีแนวโน้มในการปรับเปลี่ยนแบบแผนการผลิตในอนาคต	<ul style="list-style-type: none"> ● เกษตรกรไม่ทราบแนวทางในการปรับเปลี่ยนแบบแผนการผลิต 	<ul style="list-style-type: none"> ● ควรมีการกำหนดแนวทางในการปรับเปลี่ยนแบบแผนการผลิตในส่วนสินค้าที่ได้รับผลกระทบจากการค้าเสรี อย่างเป็นระบบ 	<ul style="list-style-type: none"> ● รัฐควรจัดตั้งองค์กรที่ทำหน้าที่ในการให้ข้อมูลข่าวสารด้านการผลิตและการค้า ● จัดให้มีองค์กรอันประกอบด้วยกลุ่ม 3 กลุ่ม คือกลุ่มผู้ผลิต หรือเกษตรกร กลุ่มผู้ซื้อผลผลิตหรือผู้ส่งออกหรือพ่อค้าคนกลางและรัฐบาลเองรวมทั้ง NGO ร่วมกันทำหน้าที่ในการกำหนดแนวทางการผลิตและการตลาด เพื่อแก้ไขปัญหาพร้อมกันอย่างเป็นระบบ
9. การลักลอบนำเข้าสินค้า เช่น กระเทียม หอมหัวใหญ่ ส้ม โคนี้อ และ ไหม	<ul style="list-style-type: none"> ● ภาครัฐไม่มีระบบการป้องกันและกฎหมายป้องกันและควบคุมการลักลอบนำเข้าไม่เข้มงวด ● สินค้าที่ลักลอบนำเข้ามีการปลอมหรือลอกเลียนแบบตราสินค้า 	<ul style="list-style-type: none"> ● ควรมีการจัดทำระบบเพื่อป้องกันสินค้าในกลุ่มสินค้าที่มีการลักลอบนำเข้า ● ควรมีการตรวจสอบและมีการดำเนินการตามกฎหมายอย่างจริงจังกับสินค้าที่มีการลักลอบนำเข้า 	<ul style="list-style-type: none"> ● รัฐควรมีการกำหนดกฎหมายอย่างเข้มงวดเกี่ยวกับการติดฉลากหรือ sticker เพื่อระบุแหล่งกำเนิดสินค้า รวมถึงการตรวจสอบอย่างเข้มงวดในตราสินค้าที่มีการปลอมหรือลอกเลียนแบบ ● รัฐควรทำการตรวจสอบการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ศุลกากรหรือเจ้าหน้าที่รัฐที่

ปัญหา	สาเหตุ	การแก้ไข	แนวทางในการดำเนินการแก้ไข
			เกี่ยวข้องกับอย่างเข้มงวดและจริงจังในการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายไม่ว่าจะเป็น การเก็บภาษี การตรวจสอบการแจ้งราคานำเข้าใน การประเมินภาษี และการเก็บภาษีให้ถูกต้องครบถ้วน